
ПРОГЛАС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2013 (год. XXII), ISSN 2367-8585

IN MEMORIAM

Мара Рафаилова Русинова (1946–2013)

На 4 май 2013 г. в гр. Рим, Италия, след продължително тежко боледуване почина Мара Рафаилова Русинова – дългогодишна преподавателка по методика на обучението по български език във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“.

Тя е родена през 1946 г. в гр. Велико Търново. Завършва българска филология във Великотърновския университет през 1972 г., а от 1975 г. е асистент по методика на обучението по български език постъпва на работа във Филологическия факултет на университета. От 1982 г. е старши асистент, а от 1989 г. – главен асистент. През 2007 г. защитава пред Специализирания научен съвет по педагогика – София, дисертационен труд на тема „Система за формиране на пунктуационната грамотност на учениците чрез уроците за сложно изречение (V–VII клас)“ (научен консултант доц. д-р Стефанка Стефанова, официални рецензенти проф. Кирил Димчев и проф. дпн Маргарита Георгиева) и получава образователната и научна степен „доктор“.

Мара Русинова работи в университета повече от 30 години, като през всичкото време заедно със своите колеги води педагогическата

практика по български език на студентите от българистичните специалности, упражненията и практическите занимания по методика, подготвя и изнася и отделни лекционни курсове. С особен ентузиазъм и без колебания тя приема предложението да подготви лекционен курс по методика на обучението по родна реч за студентите от Педагогическия факултет, където в първите години след основаването му през 1984 г. липсват опитни лектори. Свидетел съм на усилията, които положи за да пренасочи преподавателските си компетенции и научните си интереси към специфичната проблематика на това обучение. Всичко това тя стори съвършено доброволно и безвъзмездно, със съзнанието, че е неин дълг да помогне за укрепването на новите специалности и за обезпечаването им с кадри.

Авторка е на две монографии, множество студии, статии и други научни съобщения преди всичко в областта на методиката и историята на обучението по български език, а също и в областта на педагогиката, българския език и езиковата култура. От 1983 г. ориентира основния си научен интерес към проблемите на обучението по синтаксис и пунктуация в българското училище. Може да се твърди, че със своите наблюдения, изследвания и методически насоки тя и досега остава най-компетентният специалист по въпросите на обучението по пунктуация както в началното училище, така и в средния курс.

Първата ѝ монография *Проблеми на обучението по пунктуация I–IV клас* (В. Търново: „Абагар“, 1994) е резултат от работата ѝ в Педагогическия факултет, но принципно проблематиката не е нова за нея, защото междуременно тя вече е изследвала отделни аспекти при обучението в средния курс, а също взаимовръзката на обучението по пунктуация с преподаването на учебния материал по морфология и синтаксис. В книгата се засягат както теоретични въпроси (особености на обучението, специфични принципи на методиката, видове упражнения, психологически основи на обучението), така и въпроси от практическата методика. Особено полезно за началните учители, към които основно е ориентирана книгата, е решението на авторката методическите насоки да бъдат организирани поотделно за всеки от четирите класа. Тази част от книгата има стойност на ръководство за учителя в работата му по пунктуация.

Втората монография *Изучаване на пунктуацията на сложното изречение (V–VII клас)* (В. Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2008), общо взето, повтаря съдържанието на споменатия по-горе дисертационен труд, защитен успешно година по-рано. Може да се каже, че това е най-зрелият труд на авторката, венец на нейните търсения, а и лутания в сложната проблематика на обучението по пунктуация, към чиито резултати и до ден днешен в българското общество има изключително много критики, някои от които впрочем не особено справедливи. Въпросът за ниската пунктуационна грамотност на българите, в частност на българските ученици, с годините се превърна в болезнена тема за всички български лингвисти, методици, съставители на учебници и помагала, учители по български език и литература, като основни обвиняеми са тъкмо последните. Уместно е да се отбележи обаче, че до дисертацията и книгата на М. Русинова липсва разработка, която да постави в теоретичен и приложен аспект въпроса за изработването на методическа система за формиране на пунктуационните умения и навици на учениците чрез обучението по граматика (по-специално чрез обучението по синтаксис) в пети, шести и седми клас. Макар и не единствена, една от най-важните приложни цели на обучението по синтаксис е да осигури трайна пунктуационна грамотност. Още в увода авторката поставя акцент върху три ключови за цялото изложение понятия: пунктуационен минимум, методическа система (или практическа методика на обучението по пунктуация) и пунктуационна грамотност. Всяко от тях е подробно разработено в следващите глави.

Новост в методиката на обучението по българска пунктуация е извеждането на шест методически принципа, върху които трябва да стъпи преподаването на пунктуационните правила и чието комплексно прилагане би гарантирало усвояването на съответните знания и довеждането им до умения и навици за продуциране на грамотна в пунктуационно отношение писмена реч. Особено важно значение имат следните три от тях: а) Стъпаловидно изучаване функциите на препинателните знаци; б) Поставяне на препинателните знаци в процеса на писане, а не след това; в) Непрекъснатост на обучението по пунктуация. Предложен е и разнообразен набор от

писмени упражнения с аналитичен и синтетичен характер като специфична учебна дейност с тренировъчен характер, чиято цел е постигането на краен и траен резултат от обучението по пунктуация, следващ етапа на осъзнаване и осмисляне на пунктуационните правила чрез строга и логически издържана последователност от предписания, за която става дума в следващата глава.

Безспорно най-голям принос за методиката на обучението по българска пунктуация (и по-общо по български език) има третата глава. За пръв път се предлага практическа методика за работа над пунктуационните правила, които са включени в задължителния пунктуационен минимум и които трябва да бъдат усвоени от учениците до степен на пунктуационен навик. Авторката предлага методика, подчинена на изработена от нея цялостна оригинална система от алгоритми, чието последователно прилагане и изпълнение води до правилното решаване на конкретните задачи и до формулирането на съответните пунктуационни правила. Подобна методика, включваща строга и еднообразна последователност от предписания, водещи стъпка по стъпка ученика до самостоятелно правилно решение, ако той активното му взаимодействие с учителя, би имала безспорен успех в българските училища, нещо повече – тя може да послужи като основа за изработването на електронен продукт по българска пунктуация за обучение и самообучение на учениците с помощта на компютър. Убеден съм, че това би допаднало много на българските ученици и би предизвикало техния интерес не по-малко от интереса им към разните електронни игри.

Какво представлява предложената методическа система на авторката? Първо, тя е подчинена на разбирането, че в работата над пунктуационните правила има три етапа – осмисляне, запомняне и прилагане на съответното правило; второ, тя осигурява сравнително самостоятелно участие на ученика в учебния процес при взаимодействие с учителя; трето, до всяко правило се достига чрез една и съща последователност от инструкции, което гарантира нейното запомняне и възпроизвеждане; четвърто, в началото на всяка такава последователност от предписания стоят конкретни изречения примери, а в края – пунктуационните правила, всяко от които е формулирано по еднакъв начин (със сложни подчинени условни изречения); и

пето, предложената методическа система има семантико-синтактична, а не чисто формална основа. Методическата система е разработена поотделно за всеки от класовете, а вътре във всеки клас – по видове сложни изречения. В края на всеки вид сложно изречение следва обобщителна таблица.

М. Русинова е съавторка, заедно с Д. Анчева и Ст. Стефанова, на *Пособие за семинарни упражнения по методика на обучението по български език* (В. Търново, 1984), в което тя е разработила разделите „Урокът по български език” и „Синтаксис”. Помагалото включва практически задачи и подбрани текстове за упражнения както за самите занятия по методика, така и за изпълнение от студентите като самостоятелна работа.

Основните студии и статии на авторката са публикувани в *Трудовете на ВТУ*, списанията *Български език и литература*, *Език и литература*, *Проглас* и др., а също и в сборници и други представителни издания.

М. Русинова беше много добра и прилежна преподавателка, тя обичаше своите студенти, студентите ѝ отвърщаха със същото. Към колегите си беше изключително любезна, позитивно настроена, отзивчива, не таеше озлобление към никого, не отвърщаше на опитите да бъде накърнено нейното достойнство по един или друг повод. У нея имаше една тънка, покоряваща чувствителност към хората, нещата и събитията, която на моменти я правеше да изглежда, сякаш е човек от някой по-стар и затова по-добър век.

Още преди да стане студентка, тя се омъжва за бъдещия професор и забележителен учен Русин Русинов и споделя житейския и професионалния му път до неговата кончина през 1998 г. Кумове на младото семейство стават Любомир Андрейчин и неговата съпруга. През всичките години на семейния им живот нейна основна цел беше да бъде достойна и предана съпруга и майка, да осигурява спокойствие и време на съпруга си да твори, като се товари с всички ежедневни и неизбежни грижи на битието. Нека да кажа, защото познавах отблизо цялото семейство, че никак не ѝ беше лесно да бъде съпруга на учен от ранга на проф. Русин Русинов, и то не защото той е бил лош или затворен само в своя свят съпруг, напротив, той беше изключително внимателен и грижовен съпруг и баща. На Мара, Мария или Мичето, както повечето я наричаха, не ѝ беше лесно,

защото винаги поставяше своята кариера и потребности на второ място, защото съзнаваше, че смисъл на нейния живот е да осигури условия за работа и развитие преди всичко на съпруга си. Много пъти тя, съвсем неоснователно при това, се самоподценяваше в професионално отношение. Тя правилно намираще, че съпругът ѝ е творец и лингвист от най-висок ранг, но без драматизъм заявяваше, че самата тя не е от неговия ранг, макар да прави всичко според силите си (Както самата М. Русинова каза на националната научна конференция през 2000 г. по случай 70-годишнината от рождението на проф. Р. Русинов). В едно неотдавнашно писмо до мене дъщерята на Мара и Русин Русинови, Милена, която живее със семейството си в Италия и която в последните години положи изключителни грижи за лечението на майка си, споделя, че макар майка ѝ да е смятала, че не е талантлив учен, какъвто беше проф. Русинов, тя е не по-малко достойна за уважение, защото е била трудолюбива и упорита, обичала е своята професия, уважавала е своите колеги, подкрепяла е и е подпомагала своите студенти. „Тези нейни качества я правят не по-малко достоен човек и преподавател от татко” – пише Милена Русинова. Тя завършва с пожеланието, че ще се радва, ако техният труд в полза на университета не бъде забравен. Нямам какво да добавя към казаното от Милена Русинова, но се питам дали ние, пък и университетът като цяло направихме необходимото, така че приживе това семейство да беше получило без остатък нашето признание и уважение.

Накрая още нещо, което прави портрета на М. Русинова по-пълнен и плътен, ако не трагичен. След като се пенсионира, тя намери сили в себе си да завърши дисертационния си труд и успешно да го защити. Някой би казал, че това е закъснял или безсмислен подвиг. Напротив, за нея, лично за нея този труд беше необходим, за да докаже, отново най-вече на себе си, защото съпругът ѝ отдавна не беше между живите, а вероятно и на най-близките си хора, че е „ставала” за научна кариера и може да свети със собствена светлина в науката.

Поклон пред светлата памет на Мара Рафаилова Русинова!

Стоян Буров